

О.Ф. Сулацкова – ст. викладач кафедра культурології та менеджменту соціокультурної діяльності інституту соціальних наук
Волинський національний університет імені Лесі Українки
пр. Волі 13, м.Луцьк Україна, 43000

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.

Дану статтю присвячено особливостям становлення і розвитку екологічної етики майбутніх фахівців.

Автор аналізує необхідність екологізації етики і етизації екології, як основного принципу формування етичних норм і цінностей. Також в даній статті розглянуто суть поняття екологічної етики, визначено основні принципи і завдання її розвитку на сучасному етапі.

Ключові слова: етика, екологічна етика, екологічна криза, ново етика.

Постановка наукової проблеми та її значення: Сьогодні, коли сумнівною стає можливість подальшого існування самого життя людини на Землі, посилюються тенденції пошуку підвалин таких етичних норм і цінностей, де саме життя, його збереження, а також виживання розглядаються як головний ціннісний і нормоутворюючий принцип. Адже загибель загрожує не лише людині, а й довкіллю. Звідси – необхідність екологізації етики і етизації екології. [1, с.197] Етика, змістом якої є турбота про збереження буття, повинна передбачати, до чого може призвести теперішня діяльність. [3, с.87-89]

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Проблемам етичного спрямування присвячені праці Аристотеля, Гіппократа та Цельса з філософії, медицини та етики, ідеї яких набули подальшого розвитку в дослідженнях Дж. Ді Бернардо, К.Бернара, С. Боткіна, В.Вересаєва, В.Власова, Ф.Гааза, О.Дембновецького, А.Єрмоленка, Г.Йонаса, Н. Кочубей, В.Кулініченко, Ю.Кундієва, Е.Лайта, М.Моїсеєва, А.Моля, Н.Петрова, В.Поттера, А.Швейцера, Б.Юдіна та ін., Проблемам сучасного природознавства, екологічної освіти та становлення етичних аспектів відношення "Людина - Природа" присвячені праці вітчизняних та зарубіжних дослідників - Т.Андреєвої, М.Бауера, С.Біленького, Ю.Бойчук, Т.Дементьєва, М. Кисельова, Л.Курняка, В.Лозовського, А.Маковецького, Г.Марушевського, А. Матвійчука, О.Михалечко, А.Толстоухова, А.Федотова та ін.

Метою статті є дослідження екологічної етики – як специфічної галузі етичних знань, адже ставлення людини до природи нині набуває такого самого морального значення, як і ставлення людини до людини. По суті, це одне й те ж саме ставлення. І цю обставину мають на увазі, коли кажуть про перехід морального імперативу в імператив екологічний.

Виклад основного матеріал й обґрунтування отриманих результатів дослідження: Вивчення історичних аспектів проблеми показало, що ще в поглядах філософа Я. А. Мільнера стверджується думка, що етика зовсім не трактат про те, що є, і не про те, як саме чинить людина в повсякденному житті; а саме про те, як вона повинна діяти, щоб зберегти свою гідність. Ігнорування цього основного призначення екологічної науки і є чи не єдиним джерелом багатьох помилок у розумінні етичних проблем. Іншими словами, є екологічна етика необхідного, а є екологічна етика ідеального. У своїх відносинах із природою ми повинні прагнути до етики ідеального, але завжди слідувати етиці необхідного. [6, с.41-42]

Великий гуманіст ХХ століття Альбер Швейцер звернув увагу на те, що найбільша помилка всіх попередніх трактувань етики полягає в тому, що вони звернені лише до спілкування між людьми. По новому інтерпретував, зміст поняття «етика» М. Гайдеггер, згідно чого поняття «етос», від якого походить слово «етика», означає саме місце перебування, місце існування, у якому людина живе і перебуває. Повернення до первинного значення етосу може визначити шлях до нової етики, що надавали б зміст не тільки нашому поведженню стосовно подібних до себе, але також й стосовно довілля. [3, с.91-93]

Екологічна етика є надбанням саме останньої третини ХХ століття. Вперше термін екологічна етика було запроваджено на семінарі Фрайбурзького університету 16/17 травня 1987 року. Під назвою екологічна етика останніми десятиліттями виник і бурхливо розвивається новий і досить гнучкий дослідницький напрям, який зосередившись на проблематиці довілля, концентрує свою увагу на відносинах між людиною та природою. [2, с.30]

Німецька дослідниця Ангеліка Кребс, прагнучи подолати традиційне обмеження етики між людськими стосунками, визначає екологічну етику, як таку котра займається питанням етично правильного ставлення людини до природи. [2, с.33]

На думку німецького філософа Райнера Штульмана-Рейца, екологічна етика встановлює і обґрунтовує моральні норми відношення людини з природою. А також повинна розглядати і природу, і людину як рівноправних партнерів. [2, с.1179]

П. Тейлор вважає, що екологічна етика складається із трьох базових елементів: системи вірувань, морального відношення і набору правил, обов'язків і стандартів характеру. [6, с.43]

На думку Юрченко Л. І., аналіз і узагальнення сучасних різноманітних визначень і характеристик екологічної етики дає змогу визначити наступні загальні елементи:

- моральний критерій, заснований на міжособистісних відносинах між людьми чи іншими частинами природних систем;
- довгострокова і розширена перспектива щодо динаміки біологічних систем, включаючи людські дії і їхні наслідки;
- відображення в нашій свідомості і поведженні морального критерію по відношенню до природних систем;
- система оцінювання природних ресурсів, що підкреслює властиві їм внутрішні неекологічні цінності, які відображають динаміку природних систем і відповідних відносин у системі «людина-навколишнє природне середовище». [6, с.43]

Американський екофілософ Холмс Ролстон III пропонує такі принципи екологічної етики:

- чим більше рідкісними і унікальними, красивими, тендітними є природні об'єкти, тим делікатніше з ним варто поводитися;
- чим життя є більш чуттєве, тим більше його варто поважати;
- поважати життя виду слід більше, ніж життя індивідуума;
- полюби навколишню природу як самого себе;
- думай про природу як про співтовариство, а не як про «комору товарів». [6, с.44]

Екологічна етика – це не лише етика окремої особистості або суспільства, заснована на екологічних імперативах культури, адже перейнята духом моральної включеності в самосвідомість, вона є як би універсальною етикою людської діяльності, що визначає розвиток людства в цілому й такою, що стосується не тільки людей, а й природи й встановлення взаємовідносин між ними. [3, с.91-93]

Тому, якщо ми розглядатимемо природу не тільки, як засіб або ресурс, а як партнера людини, тоді виникає питання, наскільки природа може бути суб'єктом моралі, наскільки вона може мати по відношенню до людини також і права і наскільки відносини людини з природою можуть бути справедливими? Це і є ті питання, якими переймається екологічна етика. В дослідницькому полі екологічної етики можна виділити наступні проблеми:

По-перше, екологічна етика спрямована передусім на діагностику сучасної доби, яка виявила б причини наших нагальних екологічних проблем, зокрема й причини та спротив, що досі гальмують так званий екологічний переворот.

По-друге, екологічна етика має бути спрямована на витворення та обґрунтування ціннісно-нормативних орієнтацій нашої діяльності. [2, с.178]

При такому розумінні екологічної етики вона містить у собі широкий спектр моральних установок свідомості. Для екологічної етики істотним і значимим є не зовнішнє мотивування людської діяльності, а внутрішня причетність всіх і кожного до моральної самооцінки своєї діяльності, морального боргу й обов'язку стосовно життя. Екологічна етика орієнтована на розвиток самосвідомості як окремої людини, так і людства в цілому, сполучена із загальним благоговінням перед життям. Вона прагне до формування такого світосприймання й світовідчування, що відбивають готовність людини прийняти на себе відповідальність не тільки за саму себе, але й за людську цивілізацію в цілому. Тут людина розглядається не тільки як істота, що пасивно споглядає, але й страждаюча, чуйна до будь-яких екологічно небезпечних ситуацій і небайдужа стосовно будь-яких форм життя. [3, с.91-93]

Лише останніми двома десятиліттями природу почали розглядати як етичну проблему, порівнюючи відношення людини до довкілля з відповідними стосунками людських істот одного з одним. Поштовхом до обговорення цієї проблеми стала праця німецько-американського філософа Ганса Йонаса «Принцип відповідальності», а сам він виступив протагоністом тенденції поєднання етики та екології. Відтак з'явився новий напрям прикладної етики – екоетика. Це засвідчують різноманітні підходи до цієї проблематики в сучасній філософії, узагальнені в праці «Етика для майбутнього в дискурсі з Гансом Йонасом», де відповідальність за природу і довкілля постає як фундаментальна вимога. [1, с.197]

Своїми коренями екологічна етика сягає видатного пам'ятника староіндійського епосу «Махабхарата», у якому передбачається батьківське піклування про все живе, не нанесення шкоди йому ні справою, ні словом, ані помислом. [6, с.45]

Ще у своїх історичних витоках («Нікомахова етика» Арістотеля) етику тлумачили як одну з найважливіших проблем життєдіяльності людини, як засіб духовної гігієни її буття. Призначення етики полягає в тому, щоб допомогти людині адекватно зрозуміти життєву ситуацію й віднайти шлях до досягнення добра, а сам термін етос склався як визначення сфери побутування людини. [4, с.261]

Труднощі теоретичного розгляду проблем екології й етики пов'язані з традиційним із часів І Канта протиставленням людини, що належить світу природи, і людини як морального суб'єкта, але моральні масштаби, які людина встановлює сама собі залишаються незадовільними і часто, сьогодні обертаються проти самої людини. Саме виживання людини поставлене під питання. Тому подолання сучасної кризи потребує фундаментальної зміни нашого способу життя, воно потребує нової етики.

Екологічна криза свідчить про необхідність обґрунтування етики, виходячи не з позиції залежності людини і довкілля, а з урахуванням цілісності природи, до якої належить і людина, і її спільносвіт, і спільносвіт усіх інших Божих творінь. [5, с.178]

Однак людина ще доволі слабо сприймає екологічну загрозу, точніше, вона нею ще не надто переймається, керуючись далеко не моральним законом.

Екологічна криза ще не зачіпає людину за живе, тобто ще не доходить до серця, до душі. На думку німецького філософа Майєра Абіха відповідальність передбачає й відчуття відповідальності, він пропонує зміни в наших відчуттях, так би мовити реабілітацію відчуттів. [5, с.178]

Екологічну кризу в сучасній літературі дедалі більше тлумачать не як кризу, зовнішню щодо людини, що стосується лише природного довкілля, а як кризу духовну, що в свою чергу потребує формування нового ставлення до природи та адекватних моральних «людських якостей» (А. Печчеї). [4, с.262]

Проте це не тільки криза ставлення людини до природи, але насамперед криза сучасної доби, сучасної цивілізації, криза всіх її інституцій і систем. Однак передусім – це морально-етична криза. [2, с.14]

З огляду на зазначену обставину виникає необхідність в екологічній етиці, яка зорієнтована на формування відчуття персональної та колективної відповідальності за стан довкілля. Отже, якщо етика у своїх витоках була напрямком виключно антропоцентричним, то з часом поняття моральності стало поширюватися на інші форми буття, зокрема на сферу живого, а потім і на природу взагалі. [4, с.262]

Ставлення людини до природи нині набуває такого самого морального значення. Як і ставлення людини до людини. По суті, це одне й те ж саме ставлення. І цю обставину мають на увазі, коли кажуть про перехід морального імперативу в імператив екологічний. Окреслене коло питань здебільшого й цікавить спеціалістів з новітньої етики, що в сучасній літературі визначають по-різному: «етика виживання», «біосферна етика», «екологічна етика», «етика живого». [4, с.262-263]

Зокрема, для вітчизняної традиції є характерним натуралістичний напрямок етики живого. На думку російського фізика М. О. Умова, етичні ідеали повинні бути виведені з життя. [4, с.262-263]

Орієнтація на повноту життєвого процесу (буття), де органічно поєднуються розуміння минулого та сьогодення й майбутнього, контакт з природою та соціальним оточенням стимулюють пошуки нової моралі («Етика ненасильства» – Л. М. Толстой, М. Ганді, М. Л. Кінг; «культура провини» та «культура сорому» – Р. Бенедикт; «принцип відповідальності» – Г. Йонас, «принцип співчуття» – С. В. Мейєн). [4, с.264]

Останнім часом в сучасній літературі набуває поширення міркування про формування принципово нової етики. Так, зокрема, академік М. М. Мойсеєв вважає, що «на людство, для того, щоб забезпечити своє майбутнє, чекає зміна моральнісних принципів настільки ж глибока, як і та, що відбулася на світанку становлення суспільства». [4, с.264]

Тому головним завданням нової етики є подолання розриву між прогностичністю та могутністю дій людини, встановлення надійного контролю за власною непомірною могутністю. Для цього пропонується трансформація кантівського категоричного імперативу в імператив новий, адекватний новому характеру людської діяльності: «дій так, щоб наслідки твоєї діяльності були сумісними з підтримкою достеменно людського життя на землі». [4, с.265]

Висновки з даного дослідження: Аналіз різних наукових поглядів (як минулого, так і сучасного) свідчить, що екологічна етика тільки «стає на ноги» і має безліч суперечливих і не вирішених питань. Так, вона базується на двох фундаментально розбіжних ідеологіях – піклування про індивідуальних живих істот як прямих об'єктів моральної уваги і турботу про види, екосистеми, навколишнє середовище, біосферу в цілому. В обох випадках розвиток екологічної етики вимагає активізації совісті і відчуття обов'язку, адже екологічна етика починається не з наукових аргументів, а з відчуття солідарності з природою, благоговінням перед нею. [6, с.44]

На сьогоднішній день, деякі вчені вважають, що головне джерело екологічної кризи – моральна розбещеність, а найбільш серйозний вид забруднення – забруднення розуму і серця.

Перспективи подальших досліджень: предметом екоетики є не відношення людини до природи, а відношення людей одне з одним і суспільства загалом щодо природи. Спотворюючи своє довкілля, ми водночас спустошуємо і наші серця, і наші душі, і наш розум. Тому екологічна криза, яку ми переживаємо сьогодні, є свідченням кризи моральної, і вона вимагає морального вирішення. Адже природне довкілля – це умова нашого життя у світі, а етика – це умова нашого людського життя у світі. А разом вони визначають життя людини загалом як універсальної істоти у Всесвіті.

Sulatskova O. F. FEATURES OF BECOMING AND DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL ETHICS.

This article is devoted the features of becoming and development of ecological ethics. An author analyses the necessity of ecologization of ethics and етизації ecology, as basic principle of forming of ethics norms and values. Also essence of concept of ecological ethics is considered in this article, certainly basic principles and tasks its development on the modern stage.

Keywords: ethics, ecological ethics, ecological crisis, newly ethics.

Сулацкова О.Ф. Данная статья посвящена проблеме экологической этики в современных условиях экологического кризиса. Автор анализирует необходимость экологизации этики и этизации экологии, как основного принципа формирования этических норм и ценностей. Также в данной статье рассмотрено суть понятия экологической этики и определено ее основные принципы и задания на современном этапе развития общества.

Ключевые слова: этика, экологическая этика, экологический кризис, новая этика.

Бібліографічний список

1. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія. / А. М. Єрмоленко // Підручник. – К.: Лібра, 1999. – 488 с.
2. Єрмоленко А. М. Соціальна етика та екологія. / А. М. Єрмоленко // Монографія. – К.: Лібра, 2010. – 416 с.
3. Карпенко К. І. Природа і жінка. Перспективи екофемінізму в Україні. / К. І. Карпенко. – Харків. – «Крук», 2005. – 320 с.
4. Кисельов М. М., Канак Ф. М. Національне буття серед екологічних реалій. / М.М. Кисельов. – К.: Тандем, 2000. – 320 с.
5. Маєр-Абіх Клаус Міхаель. Повстання на захист природи. Від довілля до спільно світу. Переклад з нім., післямова, примітки Анатолія Єрмоленка. / Маєр-Абіх Клаус Міхаель. – К.: Лібра, 2004. – 196 с.
6. Юрченко Л. І. Екологічна культура в контексті екологічної безпеки / Л.І. Юрченко // Монографія. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2008. – 296 с.